

Ole Våge

Pohjoismaista liikkuvuutta tukeva termitietokanta

Mitä tarkoittaa ruotsin termi *urval*, norjan *samordna opptak* tai tanskan *erhvervsakademiuddannelse*? Entä tarkoittaako ruotsin *yrkeshögskoleutbildning* samaa kuin suomen ammattikorkeakoulutus? Toiseen Pohjoismaahan opiskelemaan tai töihin lähtevät Pohjoismaiden kansalaiset törmäävät naapurimaassa usein vaikeasti ymmärrettäviin ammattitermeihin. Nyt useita tällaisia termejä voi hakea yhteis-pohjoismaisesta termitietokannasta.

Pohjoismaissa on pitkät perinteet lähteä toiseen Pohjoismaahan lomalle, töihin tai opiskelemaan. Juridisia rajaesteitä on vähän, ja skandinaavisten kielten puhujille on etua naapurimaan kielen ymmärtämisestä. Lisäksi pohjoismainen kielisopimus takaa Pohjoismaiden kansalaisille oikeuden käyttää omaa äidinkieltään asioidessaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimielimissä. Tämä koskee tuomioistuimien lisäksi koulu-, poliisi-, vero-, työvoima- ja lasten-

suojeluviranomaisia. Ongelmiakin kuitenkin esiintyy. Ammattitermien ymmärtäminen saattaa olla vaikeaa jo omalla kielellä, ja usein se on vielä vaikeampaa toisella pohjoismaisella kielellä. Yhteis-pohjoismainen termitietokanta, joka antaa määritelmiä tai selityksiä toisessa Pohjoismaassa käytettäville keskeisille termeille, voi sen vuoksi auttaa merkittäväällä tavalla edistämään pohjoismaista liikkuvuutta ja naapurikielen ymmärtämistä.

Mitä pohjoismaisia kieliresursseja oli olemassa jo aikaisemmin?

Skandinaavisten kielten välille oli jo aiemmin kehitetty hyödyllisiä sanakirjaresursseja, esimerkiksi vuonna 1994 ilmestynyt *Skandinavisk ordbok* sekä verkkosanakirja *Islex*, joka sisältää tanskan-, fäärin-, islannin-, norjan- ja ruotsinkielistä sanastoa. Nämä julkaisut sisältävät kuitenkin etupäässä yleiskielen sanoja eikä juurikaan ammattitermistöä. Ne eivät myöskään sisällä käsitteiden määritelmiä,

eikä niiden laatimisessa ole hyödynnetty terminologisia menetelmiä. Sama pätee verkossa kolme vuotta sitten julkaistuun *Nordisk miniordboken*, joka sisältää myös saamen- ja grönlanninkielistä sanastoa.

Verkossa on julkaistu myös muutamia erityisiä yhteiskunnan alueita koskevia kieliresursseja. Pohjoismaiden veroviranomaiset ovat kehittäneet portaalin Nordisk eTax, jossa julkaistu sanasto sisältää 150 verotukseen liittyvää termiä tanskan, englannin, suomen, islannin, norjan ja ruotsin kielellä. Käyttöliittymässä on mahdollista hakea termejä kerrallaan kahden kielen välillä. Termitietueet eivät kuitenkaan sisällä termien selityksiä. Muista, pienemmistä resursseista voidaan mainita Pohjoismaisen tietopankin skandinaavinen koulusanasto, joka sisältää muutamia harvoja mutta keskeisiä koulutermejä aakkosjärjestyksessä tanskan, norjan ja ruotsin kielellä.

Markkinoilta on toisin sanoen puuttunut sähköinen termitietokanta, joka sisältää keskeisiä käsitteitä sellaisilla yhteiskunnan alueilla, joita kansalaiset tarvitsevat, kun he haluavat muuttaa asumaan tai opiskelemaan toiseen Pohjoismaahan. Pohjoismaiden kielij- ja terminologiyhteisö halusi tehdä asialle jotakin.

Mitä projektilla ”Termbase til støtte for nordisk mobilitet” haluttiin saavuttaa?

Vuonna 2015 Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin kielineuvostot laativat yhdessä terminologiaorganisaatioiden DANTERM-centret, Sanastokeskus TSK ja Terminologiscentrum TNC kanssa hankesuunnitelman yhteispohjoismaisen termitietokannan perustamiseksi. Nordplus Pohjolan kielet -ohjelma myönsi hankkeelle riittävästi varoja koulutus- ja työmarkkina-aiheisen terminologian kehittämiseksi, ja hanke käynnistettiin samana syksynä. Hankkeen tavoitteena oli koota 75 kappaletta näihin kahteen yhteiskunnan alueeseen liittyvää termiä tanskan, suomen,

islannin, norjan (kirjanorja ja uusinorja) ja ruotsin kielellä. Terminologisista ja teknisistä syistä suomen kahta varianttia (suomensuomi ja ruotsinsuomi) käsiteltiin kahtena eri kielenä. Sama koski ruotsia (ruotsinruotsi ja suomenruotsi), ja tavoitteena oli siten koota yhteensä 1 200 käsitettä kahden vuoden kuluessa.

Termitietokannan käyttäjien piti pystyä hakemaan jotain käsitettä toisella pohjoismaisella kielellä ja saada vastine (ja määritelmä) omalla kielellään. Niissä tapauksissa, joissa omakielistä vastinetta ei ole, käyttäjä saa määritelmän käännöksen.

Miten hanke organisoitiin?

Hankkeesta vastasivat Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin kielineuvostot, ja projektinjohtajana toimi Norjan Kielineuvosto.

Hankkeelle perustetussa koordinaatiryhmässä oli edustajia kaikista kielineuvostoista. Samalla perustettiin viisi kansallista työryhmää, yksi kuhunkin maahan, joiden tehtävänä oli koota terminologiaa omalla kielellään. Ruotsissa ruotsinkielisen terminologian keräämisestä vastasi TNC, kun taas Ruotsin Kielineuvosto vastasi ruotsinsuomalaisesta terminologiasta. Suomessa TSK vastasi suomenkielisestä sekä pääosin myös suomenruotsalaisesta terminologiasta, mutta Ruotsin Kielineuvoston avustuksella. Tanskassa tanskalaisen termistön koosti DANTERM-centret Dansk Sprogævnin avustuksella. Islannissa ja Norjassa termistön laatimisesta huolehtivat kansalliset työryhmät eli Árni Magnússon -instituutti ja Norjan Kielineuvosto.

DANTERM-centreillä oli hankkeessa erityinen rooli, koska keskus toimitti termitietokannan teknisen ratkaisun.

Hankkeelle perustettiin myös viiteryhmä aineiston relevanssin ja käyttökelpoisuuden varmistamiseksi. Viiteryhmään kuului edustajia Hallo Norden- ja Nordjobb-palveluista. Etenkin Hallo Nordenilla oli hankkeessa

tärkeä tehtävä, koska tietopalvelu saa paljon kysymyksiä ja yhteydenottoja Pohjoismaiden kansalaisilta, jotka tarvitsevat apua, kun he haluavat muuttaa toiseen Pohjoismaahan töihin tai opiskelemaan. Hallo Norden tuntee sen vuoksi hyvin Pohjoismaiden kansalaisten kohtaamat esteet ja hankaluudet, ja heistä oli sen vuoksi paljon apua hankkeessa koottujen käsitteiden valitsemisessa.

Miten työskentely monikielisten käsitejärjestelmien parissa sujui?

Hankkeelle oli tärkeää löytää hyvin toimiva menetelmä erikielisten termien keräämiseksi ja koordinoimiseksi, erityisesti siitä syystä, että projektissa haluttiin tuoda esille eri Pohjoismaiden koulutus- ja työmarkkinajärjestelmissä esiintyvät erot.

Hankkeessa lähdettiin yhden maan käsitejärjestelmästä, ja sitä käytettiin lähtökohdana kehitettäessä käsiteperusteista menetelmää terminologian kehittämiseksi muissa maissa. Tanskan käsitejärjestelmä valittiin eri syistä hankkeen lähtökohdaksi. Kun Tanskan käsitejärjestelmä oli jonkin alueen osalta valmis, muiden maiden/työryhmien oli tarkoitus laatia omat käsitejärjestelmänsä mahdollisimman pitkälle Tanskan mallin perusteella.

Tanskan käsitejärjestelmää kehitettäessä oli tärkeää varmistaa, että terminologia oli käyttäjäläheistä ja relevanttia. Hallo Norden teki aloitteita ja antoi ehdotuksia keskeisistä ja ongelmallisista käsitteistä.

Menetelmä auttoi varmistamaan, että tietokantaan saatiin kerättyä keskeistä terminologiaa kaikista maista. Suuret erot eri käsitejärjestelmien välillä vaikeuttivat kuitenkin työn koordinoimista. Vaikka eri maiden työryhmät käyttivätkin lähtökohanaan tanskalaisista käsitejärjestelmästä, järjestelmien suurten erojen vuoksi eri käsitejärjestelmien välisten aukkojen täyttämiseen kului paljon aikaa ja resursseja. Järjestelmiin jouduttiin myös tekemään jonkin verran muutoksia.

Hankkeen ensimmäisen vaiheen metodologisten haasteiden voittamiseksi kehitettiin yhteinen matriisijärjestelmä, joka antoi kansallisille työryhmille havainnollisen koosteen hankkeen kaikista käsitteistä. Matriisijärjestelmä lisättiin termitietokantaan.

Rutiineja myös korjattiin hieman ennen hankkeen viimeisen käsitejärjestelmän (työmarkkinat) koostamista. Terminologian kehittäminen kansallisissa työryhmissä kytkettiin tiiviimmin hankkeen lähtökohdana käytettyyn tanskalaiseen käsitejärjestelmään työn koordinoimisen helpottamiseksi ja käsitteiden määrän vähentämiseksi. Tästä kuitenkin aiheutui muutampia ei-toivottuja seurauksia. Tanskalaisesta käsitejärjestelmästä tuli jotakuinkin täydellinen (ja siten terminologian teoriaa ja menetelmiä vastaava), kun taas muiden maiden käsitejärjestelmät jäivät vajaiksi.

Mitä ongelmia hankkeessa ilmeni?

Termien vastaavuuden arviointi on aina hankalaa kehitettäessä monikielisiä resursseja. Terminologisten hankkeiden etuna on se, että termien määritelmiä voidaan käyttää lähtökohdana arvioitaessa, vastaavtko kaksi käsitettä toisiaan. Määritelmät ja termien sijainnit käsittekaaviossa eivät kuitenkaan aina riitä. Määritelmässä käytetyt erilaiset sanamuodot ja tunnusmerkit saattavat vaikeuttaa termien vastaavuuden arviointia.

Hankkeessa päätettiin termien vastaavuutta arvioitaessa painottaa termien toimintoon perustuvaa tunnusmerkkiä. Samalla päätettiin olla välittämättä erilaisista käsitteistä tarkemmin selittävistä lisätunnusmerkeistä. Näin muutamat toisiaan läheisesti vastaavat käsitteet otettiin mukaan samaan termitietueeseen tai termitietueen artikkeliin. Oletettiin, että liian tiukat vastaavuusvaatimukset vähentäisivät termitietokannan käyttökelpoisuutta.

Tästä johtuen esimerkiksi tanskan termin

'undervisningspligt' katsottiin vastaavan suomen 'oppivelvollisuutta', vaikka velvollisuus koskee eri-ikäisiä lapsia; Tanskassa kuusivuotiaasta ja Suomessa seitsemänvuotiaasta ylöspäin. Tämäntyyppisiä eroja ei pidetty kovin tärkeinä.

Toisaalta kuitenkin ruotsin 'yrkeshögskoleutbildning'-käsitteen ei katsottu vastaavan suomen 'korkeakoulutusta', vaikka termit sinänsä näyttävätkin samanlaisilta. Nämä kaksi koulutusmuotoa eroavat Suomessa ja Ruotsissa tyyppinsä, tasonsa ja kestoensa puolesta niin paljon toisistaan, että väärinkäsitysten vaara oli käyttäjien keskuudessa ilmeinen, jos termit merkittäisiin toistensa vastineiksi.

Toinen hankkeessa pohdittu kokonaisvaltainen kysymys oli termitietokannan käytön helppous. Termitietokantoja kehitetään yleensä ammattikielten käyttäjille eli etupäässä eri alojen asiantuntijoille (mutta myös muille ryhmille, kuten kääntäjille). Tämä tietokanta suunniteltiin kuitenkin maiden rajojen yli liikkuville Pohjoismaiden kansalaisille, eikä siis koulutus- ja työmarkkina-alan asiantuntijoille. Samalla hankkeessa haluttiin hyödyntää eri maissa jo olevien termiresursien käyttämiä määritelmiä. Ongelmaa ei saatu ratkaistua tällä kertaa, mutta tulevissa samantyyppisissä hankkeissa on syytä pohtia, pitäisikö määritelmät muotoilla helpommin ymmärrettäviksi ja selkokielisiksi, erityisesti käyttäjäryhmää ajatellen. Hallo Norden arvioi valmiin tietokannan ja huomautti, että sen pitäisi olla helppokäyttöisempi. Tämä koski myös hakuportaalia, jota haluttiin yksinkertaistaa. Termitietokannan etusivulla olevaan hakuportaaliin tehtiin joitakin muutoksia Hallo Nordenilta saadun palautteen perusteella.

Mitä hanke tuotti tulokseksi?

Hieman yli kaksi vuotta kestäneen työn jälkeen termitietokanta valmistui keväällä 2017. Se sisältää 206 käsitettä kullakin kahdeksal-

la kielellä, eli yhteensä 1 648 termitietuetta. Useimmat käsitteet liittyvät koulutukseen, sekä Pohjoismaiden koulutusjärjestelmiin että korkeakoulutuksiin liittyviin haku- ja hyväksymisjärjestelmiin. Muut käsitteet ovat työmarkkina-alalta.

Toimiva termitietokanta on kieltämättä hankkeen tärkeimpiä tuloksia. Ehkä yhtä tärkeää on kuitenkin myös tietokannan kehittämiseen liittyvien menetelmien testaaminen ja siitä saadut kokemukset. Hankkeeseen osallistuneet organisaatiot ovat oppineet paljon yhteispohjoismaisesta terminologiayhteistyöstä, sekä organisatorisesti että terminologisesti. Hankkeesta saadut kokemukset on dokumentoitu ja niiden pohjalta on laadittu suositukset tulevia yhteispohjoismaisia terminologiahankkeita varten. Suositukset saatiin valmiiksi kesällä 2017. ✍

Termien hakeminen termitietokannasta: <http://nordterm.iterm.dk/portal/sv/> tai <http://nordterm.iterm.dk/portal/fi/>

Artikkelin kirjoittaja on Norjan Kielineuvoston vanhempi neuvonantaja, jonka vastuualueina ovat ammattikieli, terminologia ja uudissanat.

Artikkeli on julkaistu aiemmin norjaksi Terminfo-lehden numerossa 2/2017. Artikkelin on suomentanut Tarja Larsson.